

1988-01-01

มานุษยวิทยา : มโนภาพ"วัฒนธรรม"

งามพิศ สัตย์สงวน

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

สัตย์สงวน, งามพิศ (1988) "มานุษยวิทยา : มโนภาพ"วัฒนธรรม", *Journal of Social Sciences*: Vol. 25: Iss. 1, Article 2.
Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol25/iss1/2>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

มานุษยวิทยา: มโนภาพ“วัฒนธรรม”

ดร. งามพิศ สัตย์สงวน *

ความนำ

คำว่า “วัฒนธรรม” มักถูกใช้อย่างกว้างขวาง ถูกใช้บ่อย ๆ และอย่างหละหลวม ในเวลาที่ต่างกันและด้วยเป้าหมายที่ต่างกันไป แต่มีน้อยคนนักที่จะใช้เทอมวัฒนธรรมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์อย่างเป็นกลางด้วยความเข้าใจอย่างดี มโนภาพที่ได้จากมานุษยวิทยาวัฒนธรรมนั้นเน้นว่า วัฒนธรรมคือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ นั้นด้วย เทอมวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญที่นักมานุษยวิทยาใช้เพื่อทำความเข้าใจประเพณีและ วัฒนธรรมที่ต่างกันของมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งใช้ทำความเข้าใจตัวเราเองและสังคมของเราด้วย

วัฒนธรรมคืออะไร ?

มักมีผู้ใช้เทอมวัฒนธรรมผิด ๆ ผู้ที่ไม่ใช่นักสังคมศาสตร์มักให้ความหมายวัฒนธรรมว่า คือศิลปะชั้นสูง เช่น ภาพวาด รูปปั้น ดนตรี การละคร นาฏศิลป์ บทกลอนหรือวรรณกรรม บางทีวัฒนธรรมหมายถึงศิลปะชั้นดีหรือมารยาทชั้นสูง คนผู้มีวัฒนธรรมคือผู้มีความสะอาด มีความรู้ทางศิลปะ มีมารยาทงามและมีบุคลิกภาพดี ทั้งยังหมายถึงมรดกทางสังคมมรดกทาง วัฒนธรรมอีกด้วย แม้ว่าศิลปะชั้นสูงหรือมารยาทต่าง ๆ จะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม แต่ไม่ใช่ วัฒนธรรมทั้งหมด ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ส่วนมากเป็นการใช้เทอมวัฒนธรรมที่ผิด ๆ

* งามพิศ สัตย์สงวน, M.A. (Anthropology), University of Kansas, Ph.D., University of Missouri-Columbia. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การใช้เทอม “วัฒนธรรม” ในวิชามานุษยวิทยา

นักมานุษยวิทยาในศตวรรษที่ 19 ใช้เทอมวัฒนธรรมในความหมายของประเพณีทุกอย่างของสังคมต่าง ๆ เทอมนี้นักใช้กันในความหมายว่า คนนี้มีวัฒนธรรมคนนั้นไม่มีวัฒนธรรม ซึ่งมักเป็นการให้ความหมายโดยนักมนุษยศาสตร์และผิดความหมายทางมานุษยวิทยา ในแง่ของการใช้ทางวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม (Culture) มาจากรากศัพท์ภาษาละติน 2 คำ คือคำว่า Colere แปลว่าปลูกฝังหรือสั่งสอน และคำว่า Cultus แปลว่าการปลูกฝังหรือการอบรม เมื่อรวมกันได้ คำว่า วัฒนธรรมในภาษาอังกฤษ เมื่อใช้ในความหมายที่กว้าง คำว่า วัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ตกทอดเป็นมรดกทางสังคม วิชามานุษยวิทยาเริ่มเป็นสาขาวิชาหนึ่งของสังคมศาสตร์เมื่อ Edward Tylor ศาสตราจารย์ทางมานุษยวิทยาคนแรกของโลกชาวอังกฤษ ได้นิยามคำว่าวัฒนธรรมอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกว่า “วัฒนธรรม คือสิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ คติปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและความสามารถอื่นๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม”¹ การนิยามวัฒนธรรมดังกล่าวมีความสำคัญอยู่ 2 ประการ ประการแรก มันบอกเราว่าอะไรเป็นวัฒนธรรมบ้าง เช่น ความรู้ ความเชื่อ คติปะ ศีลธรรม กฎหมายและประเพณีต่าง ๆ ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ประการที่ 2 มันบอกลักษณะบางอย่างที่สำคัญมากของวัฒนธรรม นั่นคือวัฒนธรรมได้มาโดยการเรียนรู้จากการที่มีชีวิตอยู่ในกลุ่ม ทำให้เราสามารถแยกลักษณะทางชีวะออกจากวัฒนธรรมได้ แต่จะต้องระลึกไว้ว่าลักษณะทางชีวะเป็นรากฐานสำคัญทำให้มนุษย์เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้

การนิยามเทอมวัฒนธรรมของ Tylor นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี แต่ปรากฏว่ามันค่อนข้างจะกว้างไป เมื่อนักมานุษยวิทยานำไปใช้ศึกษาวิถีชีวิตของคนในสังคมต่าง ๆ ก็เริ่มมีปัญหา ตั้งแต่บัดนั้นมา นักวิชาการทางมานุษยวิทยาได้นำคำนิยามของ Tylor ไปปรับปรุงแก้ไขมีการเพิ่มเติมลักษณะต่าง ๆ ขึ้นมาหรือตัดข้อความบางอย่างออกไปอยู่ตลอดเวลา แต่ละคนให้คำนิยามที่ต่างกัน ไปบ้างหรือเหมือนกันบ้าง ในปี ค.ศ. 1952 Kroeber และ Kluckhohn² ได้รวบรวมคำนิยามที่ต่างกันของเทอมวัฒนธรรมได้มากกว่า 160 นิยาม คำนิยามที่สำคัญ ๆ ของนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงมีดังนี้ :

Kluckhohn และ Kelly นิยามวัฒนธรรมว่า “คือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อาจเป็นสิ่งมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางของการปฏิบัติหรือพฤติกรรมของมนุษย์”⁸

White นิยามวัฒนธรรมว่า “คือการจัดระเบียบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ กล่าวคือเป็นการจัดระเบียบของการกระทำต่าง ๆ หรือแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ การจัดระเบียบของความคิดต่าง ๆ เช่น ความเชื่อความรู้ต่าง ๆ และเป็นการจัดระเบียบของความรู้สึที่ผูกพันอยู่กับสิ่งต่าง ๆ การจัดระเบียบดังกล่าวขึ้นอยู่กับการใช้ระบบสัญลักษณ์ วัฒนธรรมเริ่มมีขึ้น เมื่อมนุษย์กลายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีการแสดงออกโดยใช้ระบบสัญลักษณ์ เพราะลักษณะที่สำคัญอันหนึ่งแต่ละ (การที่มนุษย์ใช้สัญลักษณ์) ทำให้วัฒนธรรมถ่ายทอดจากคน ๆ หนึ่ง ไปยังอีกคนหนึ่งได้”⁹

Coon นิยามว่า “วัฒนธรรมคือ ผลรวมทั้งหมดของวิธีต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ และมีการถ่ายทอดจากชั่วชีวิตหนึ่งไปอีกชั่วชีวิตหนึ่งโดยการเรียนรู้”¹⁰

Herskovits นิยามวัฒนธรรมสั้น ๆ ว่า “คือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น”¹¹

Linton นิยามวัฒนธรรมว่า “คือกลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วที่มีแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้ อันเป็นลักษณะของสังคมที่เฉพาะสังคมหนึ่ง”¹²

Kroeber นิยามวัฒนธรรมไว้ค่อนข้างยาว และได้รวมลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมไว้มากกว่าคนอื่นดังนี้ : “วัฒนธรรมที่ประกอบไปด้วยแบบแผนพฤติกรรมที่ได้มาโดยการเรียนรู้และที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งโดยใช้ระบบสัญลักษณ์นั้น เป็นผลสำเร็จที่แตกต่างกันไปในกลุ่มชนต่าง ๆ วัฒนธรรมยังรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมยังประกอบไปด้วย ความคิดตามประเพณี (ที่มีประวัติศาสตร์และมีการเลือกมาจากหลาย ๆ อย่าง) และค่านิยมที่ติดตามมา นอกนั้นมีระบบวัฒนธรรมซึ่งอาจพิจารณาในแง่หนึ่งว่าเป็นผลผลิตของการกระทำ และในอีกแง่หนึ่งมันเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการกระทำต่อ ๆ ไป”¹³

Bidney นิยามวัฒนธรรมว่า “ประกอบไปด้วยการได้มาโดยการเรียนรู้ หรือเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการอบรมสั่งสอน รวมทั้งความคิดของปัจเจกชนต่าง ๆ ภายในสังคมนั้นและความฉลาดเฉลียว ศิลปะ ความคิดทางสังคมและสถาบันที่สมาชิกของสังคมมักจะยอมรับร่วมกัน และที่สมาชิกพยายามจะปฏิบัติตาม”¹⁴

คำนิยามทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วจะเน้นวัฒนธรรมในความหมายของการเรียนรู้ถ่ายทอดทางสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเป็นแนวทางปฏิบัติ และเพิ่มตัววัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ขึ้นมา คำนิยามต่อมาของ Cuber จะให้ลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมได้ชัดเจนมากที่สุด Cuber นิยามวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมคือแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และยักรวมผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้เช่น ทักษะค่านิยมสิ่งของต่าง ๆ ที่คนทำขึ้นและความรู้ที่มีอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนหนึ่ง ๆ และมีการถ่ายทอดไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม”¹⁰

ลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมคือสิ่งที่ต้องเรียนรู้

ตามปกติพฤติกรรมของมนุษย์มี 2 รูปแบบ พฤติกรรมบางอย่างเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองหรือเกิดจากสัญชาตญาณ เช่น การจาม การไอ การกระพริบตา ซึ่งเป็นพฤติกรรมส่วนน้อยของมนุษย์ แต่พฤติกรรมส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดของมนุษย์ เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่ได้มาจากการถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ แต่เป็นการถ่ายทอดทางสังคม วัฒนธรรมคือพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์เริ่มเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่เกิดไปเรื่อย ๆ จนวันตาย วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วก่อนเราเกิด เราเกิดมาในวัฒนธรรมใดก็จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในวัฒนธรรมนั้น การที่ประชากรของสังคมต่าง ๆ มีพฤติกรรมอย่างเดียวกันต่างกันไปนั้น เพราะมีการเรียนรู้ต่างกันไปตามวัฒนธรรมของตัว การกระทำดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ ต่างกันไป การเรียนรู้ดังกล่าวรวมการเรียนรู้แบบรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวด้วย โดยผ่านสื่อกลางที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เช่น โดยการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สถาบันศาสนาและสื่ออื่น ๆ สิ่งที่มีมนุษย์ต้องเรียนรู้ ได้แก่ ภาษา ความรู้ทางวิชาการด้านต่าง ๆ ค่านิยม ความเชื่อทางศาสนา อุดมการณ์ แบบแผนในการดำรงชีวิตหรือวิถีชีวิต และเรียนรู้ว่าจะทำตัวอย่างไรในสถานการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันไป เป็นต้น สิ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้ล้วนเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งทั้งสิ้น การอบรมสั่งสอนโดยสื่อที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม ย่อมจะมีอิทธิพลต่อปัจเจกชนในสังคมไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม

วัฒนธรรมถูกเรียนรู้ผ่านการกระทำระหว่างกันทางสังคมกับมนุษย์คนอื่นๆ ในสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์อื่นแล้ว มนุษย์ต้องขึ้นอยู่กับกาถ่ายทอดทางสังคมของความรู้ต่างๆ เพื่อการมีชีวิตอยู่รอดมากกว่าสัตว์อื่น ๆ ทั้งหมด กระบวนการเรียนรู้ประเพณีทางวัฒนธรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งนั้นเรียกว่า “การจัดเกลากทางสังคม” (Socialization) หรือ “การรับวัฒนธรรมเข้ามาไว้ในตัวเรา” (Enculturation) ความยากลำบากที่จะเห็นความสำคัญของการเรียนรู้วัฒนธรรมของมนุษย์นั้น อยู่ตรงที่ว่าอะไรที่เราเรียนรู้มักไม่ได้ถูกสอนอย่างตระหนักถึง วิถีชีวิต ความคิดความเชื่อและการแสดงความรู้สึกต่างๆ กลายเป็นนิสัยที่ทำงานเคยชินกันตั้งแต่ตอนแรกๆ ของชีวิตแล้ว ด้วยเหตุนี้แหละที่ทำให้ทำอะไรๆ ที่มนุษย์เรียนรู้กลายเป็นธรรมชาติไป

ความสำคัญของการเรียนรู้สำหรับมนุษย์ชาตินั้น สัมพันธ์กับการพึ่งพาอันยาวนานของทารกและเด็ก ๆ แม้มนุษย์มีสมองที่ซับซ้อนกว่าสัตว์อื่นทั้งหมดและที่ทำให้เรามีศักยภาพในการเรียนรู้ได้ดีกว่าสัตว์อื่น ๆ แต่สมองของทารกมนุษย์มีพัฒนาการไปอย่างช้า ๆ ทำให้มนุษย์ต้องพึ่งพาผู้อื่นเป็นเวลานานเพื่อมีชีวิตอยู่รอด มนุษย์จึงต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม การมีชีวิตอยู่ในกลุ่มคนทำให้เราสามารถเรียนรู้จากคนอื่น ๆ ได้ และในเวลาเดียวกันเราจะได้รับการปกป้องจากภัยอันตรายต่างๆ ด้วย แม้มนุษย์มีลักษณะบางอย่างร่วมอยู่กับสัตว์ไพรเมตระดับสูง เช่น ศักยภาพในการเรียนรู้ การพึ่งพาผู้ใหญ่และการมีชีวิตอยู่ในกลุ่ม แต่ไม่มีสัตว์ประเภทใดที่มีความสามารถในการเรียนรู้มากเท่ามนุษย์ และไม่มีสัตว์อื่นใดที่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้สำหรับการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเท่ามนุษย์

วัฒนธรรมคือแบบแผนพฤติกรรม

พฤติกรรมการเรียนรู้ของปัจเจกชนมีแบบแผนหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ที่ประกอบมันขึ้นมา เมื่อแยกพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็นการกระทำต่างๆ เราจะพบว่า การกระทำเหล่านั้นไม่ได้อยู่ในที่ว่างเปล่า แต่ตรงกันข้ามการกระทำแต่ละอย่างจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นแบบแผนพฤติกรรมขึ้น ไม่แต่เพียงพฤติกรรมของปัจเจกชนเท่านั้นที่มีแบบแผน พฤติกรรมระหว่างกลุ่มคนก็มีแบบแผนด้วยคืออาจมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน เช่น

ความสัมพันธ์ระหว่างสามิภรรยาหรือมีความสัมพันธ์กันแบบต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์หรือระหว่างนายจ้างลูกจ้าง เป็นต้น ระบบการจัดชั้นในสังคมไทยที่แบ่งประชากรไทยออกเป็น 3 กลุ่ม คือชนชั้นสูง กลาง และชั้นต่ำนั้น เป็นตัวอย่างหนึ่งของพฤติกรรมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทย

วัฒนธรรมคือผลผลิตของการเรียนรู้

ความนึกคิดที่ মানুষ เป็นผลมาจากการเรียนรู้จากมนุษย์คนอื่น ๆ ลักษณะต่าง ๆ และความสามารถของมนุษย์ได้มาจากพฤติกรรมที่ผ่านมาในอดีตของมนุษย์ ขณะที่กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปเรื่อย ๆ รูปแบบของพฤติกรรมบางอย่างอาจเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ปัจเจกชนต้องเปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลัง และจะเป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ของมนุษย์ ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์จึงเป็นผลมาจากการเรียนรู้ ผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้นั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้ :

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) คือวัฒนธรรมประเภทที่จับต้องสัมผัสได้ นักมานุษยวิทยาเรียกผลผลิตของพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ว่า “สิ่งของต่าง ๆ ที่มนุษย์ทำขึ้น” มนุษย์ถูกแวดล้อมไปด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เป็นประจำวันทุกวันและไม่สามารถจะนั่งหรือนอนโดยปราศจากมันได้ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้ที่แตกต่างกันไปมีตั้งแต่มีด จอบ เสียม โต๊ะ เก้าอี้ บ้าน รถยนต์ ไปจนถึงยานอวกาศ ไม่ว่าคนจะนอนในกระท่อมหอหรือในโรงแรมที่หรูหรา เขาจะต้องสัมผัสกับผลผลิตที่เป็นสิ่งต่าง ๆ อันเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ ธรรมชาติให้วัตถุสิ่งต่าง ๆ แก่พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ได้ผลิตสิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) คือวัฒนธรรมประเภทที่ไม่ใช่วัตถุสิ่งของ จึงจับต้องสัมผัสไม่ได้ แต่มันมีอิทธิพลอย่างมากต่อมนุษย์เช่นความนึกคิด ความเชื่อ ความรู้ประเภทต่าง ๆ ค่านิยมทางสังคม อุดมการณ์ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นผลของประสบการณ์และพฤติกรรมของคนอื่น ๆ ในชีวิตวัยก่อน ๆ ของสังคม

วัฒนธรรมคือสิ่งที่สมาชิกในสังคมมีอยู่ร่วมกัน

สิ่งใดจะถูกพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นความคิดความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ หรือการกระทำระหว่างกัน จะต้องเป็นสิ่งที่มียู่ร่วมกันในกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง วัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และผลิตผลของการเรียนรู้ นั้น ไม่ใช่สมบัติของแต่ละคนหรือของกลุ่มชนกลุ่มเดียวในสังคม แต่เป็นสมบัติของคนจำนวนมากในสังคมนั้น แบบแผนทางวัฒนธรรมบางอย่างจะมีอยู่ร่วมกันโดยสมาชิกทั้งหมดของสังคม สังคมหรือชุมชนที่ระบอบความเชื่อค่านิยม และประเพณีสำคัญๆ มีอยู่ร่วมกันโดยทุกคนในสังคมเรียกว่าเป็นสังคมหรือชุมชนที่กลมกลืนกัน สมาชิกของสังคมเป็นพวกเดียวกันหมด ในปัจจุบันยากจะหาสังคมหรือชุมชนประเภทนี้ สังคมในปัจจุบันมักมีความแตกต่างกันในหมู่ประชากรของสังคม ในแต่ละสังคมประชากรมักเป็นกลุ่มต่างๆ ที่ต่างกันไปหรือสมาชิกของสังคมแบ่งออกเป็นหลายพวก ดังนั้นแบบแผนทางวัฒนธรรมบางอย่างอาจมีอยู่ร่วมกันมากบ้างน้อยบ้างตามสถานการณ์ที่ต่างกันไป บางคนหรือกลุ่มคนบางกลุ่มอาจมีส่วนร่วมในแบบแผนพฤติกรรมบางอย่างของสังคมมากกว่าคนอื่น ๆ หรือกลุ่มคนกลุ่มอื่น ๆ เช่น ในสังคมไทย ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่เด่น เพราะประชากรไทยมากกว่า 90% นับถือพุทธศาสนา สำหรับชาวพุทธแล้วศาสนาพุทธจะต้องเป็นสิ่งสำคัญที่สุด สำคัญกว่าศาสนาอื่น ๆ แต่สำคัญน้อยสำหรับคนไทยที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ดังนั้นแบบแผนบางอย่างของพฤติกรรมอาจมีอยู่ร่วมกันมากบ้างน้อยบ้าง ลักษณะของการเข้าร่วมอย่างเพียงพอ จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าตัวเขาเป็นสมาชิกของสังคมหรือเป็นสมาชิกของชนกลุ่มน้อยในสังคมเดียวกัน

ในสังคมที่มีความแตกต่างกัน จะมีปัญหาอย่างแท้จริงในการค้นหาระดับของการมีอยู่ร่วมกันของความเชื่อค่านิยมและแนวทางปฏิบัติต่างๆ แต่กฎหมายที่เขียนลงไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร จะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สมาชิกมีอยู่ร่วมกันอย่างกว้างขวางที่สุด นอกจากกฎหมายแล้ว แบบแผนทางวัฒนธรรมอย่างอื่น ๆ ที่มีร่วมกันเป็นสากลในสังคมไทยคือภาษาไทยภาคกลาง ศาสนาพุทธ ประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา และเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และประเพณีไทยทั่วไป เช่น สงกรานต์และงานศพ ระบบการปกครองการศึกษารวมทั้งมาตราชั่งตวงวัดน้ำหนักหรือมาตราวัดสิ่งต่างๆ และการขับรถไปทางซ้ายมือของถนน เป็นต้น

วัฒนธรรมทั่วไปและวัฒนธรรมย่อย

สังคมในปัจจุบันมักเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่มีจำนวนสมาชิกไม่ต่ำกว่าหมื่นแสนล้าน ๆ คน ขึ้นไป และพลเมืองในแต่ละสังคมมักจะแบ่งออกเป็นกลุ่มหลายกลุ่มที่แตกต่างกัน ทำให้กลายเป็นสังคมที่มีความแตกต่างกันไปในหมู่สมาชิกของสังคม สังคมดังกล่าวจึงมักมีวัฒนธรรมใน 2 ระดับ คือ วัฒนธรรมทั่วไปและวัฒนธรรมย่อยขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิกที่เข้าร่วมในวัฒนธรรมนั้น ๆ

วัฒนธรรมทั่วไป หรือที่ Linton¹¹ เรียกว่าวัฒนธรรมทั่วไป (General Culture) และที่ Redfield¹² เรียกว่า วัฒนธรรมใหญ่ (Great Tradition) นั้นหมายถึงวัฒนธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิตทั่วไปของสมาชิกจำนวนมากของสังคม หรือเป็นวัฒนธรรมที่คนจำนวนมากในสังคมมีอยู่ร่วมกัน ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมดังกล่าวจะรวมตัวกันทำให้เกิดระเบียบในสังคม แต่ละคนรู้ว่าจะต้องทำอะไรจากผู้อื่น และผู้อื่นจะปฏิบัติต่อเขาอย่างไรบ้าง เช่น ในสังคมไทย คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา พูดภาษาไทยกลาง เข้าเรียนในระบบการศึกษาที่เป็นทางการจัดโดยรัฐบาลไทย มีระบบการปกครองที่แบ่งออกเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ที่เหมือนกันหมดทั่วประเทศไทย มีคณะรัฐบาลเป็นผู้บริหารงานการปกครอง มีกฎหมายออกมาบังคับใช้กับทุกคนไม่มีข้อยกเว้น นอกจากนั้นคนไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมที่นับถือผู้ใหญ่ เคารพผู้อาวุโส เคารพพระมหากษัตริย์ คนไทยส่วนใหญ่ปฏิบัติตามประเพณีต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ ลอยกระทง งานวันสำคัญทางศาสนา และงานศพ เป็นต้น ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้เป็นวัฒนธรรมทั่วไปในสังคมไทย

วัฒนธรรมย่อยหรือที่ Linton¹³ และที่ Nanda¹⁴ เรียกว่า “วัฒนธรรมเฉพาะ” (Cultural Specialities) Redfield¹⁵ เรียกว่า “Little Tradition” (วัฒนธรรมย่อย) และที่ Gamst และ Norbeck¹⁶ เรียกว่าวัฒนธรรมย่อย (Subspecific) หมายถึงส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่ใช้กันในกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้ใช้กันในทุกกลุ่มคนหรือโดยคนจำนวนมากในสังคม วัฒนธรรมย่อยมักเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั่วไปและมักเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทั่วไป แต่ในเวลาเดียวกันมันก็มักแตกต่างไปจากวัฒนธรรมทั่วไปด้วย วัฒนธรรมย่อยจะเด่นชัดในสังคมที่มีความแตกต่างกันในหมู่ประชากร จึงมักไม่มีวัฒนธรรมทั่วไปแต่เพียงประเภทเดียว แต่จะมีแกนกลางที่เป็นวัฒนธรรมสากล และมีวัฒนธรรมย่อยอยู่จำนวนหนึ่งในสังคมนั้นด้วย

แบบแผนวัฒนธรรมบางอย่างมีอยู่ร่วมกันเฉพาะในกลุ่มคนที่มีความสภาพทางสังคมบางอย่างเท่านั้น กลุ่มคนทั้งกล่าวนอกจากจะปฏิบัติตามวัฒนธรรมทั่วไปบางอย่างแล้วยังปฏิบัติตามวัฒนธรรมย่อยเฉพาะกลุ่มตัวซึ่งมีเอกลักษณ์ของตัวเองด้วย วัฒนธรรมย่อยดังกล่าวแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้หลายประเภทตามสภาพทางสังคมประเภทต่าง ๆ ดังนี้ สภาพทางเพศ สภาพทางอายุ สภาพทางอาชีพ สภาพทางชนชั้นหรือวรรณะ สภาพทางเชื้อชาติหรือชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ สภาพทางศาสนา เป็นต้น นอกจากวัฒนธรรมย่อยดังกล่าวซึ่งได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ชนชั้น หรือวรรณะ เชื้อชาติ ศาสนาแล้วยังมีวัฒนธรรมย่อยอีกหลายประเภทขึ้นอยู่กับปัจจัยอีกหลายอย่าง เช่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ทำให้เกิดวัฒนธรรมย่อยเชิงภูมิภาค และวัฒนธรรมย่อยของคนเมืองคนชนบทขึ้น เป็นต้น

วัฒนธรรมย่อยที่สำคัญ ได้แก่ วัฒนธรรมย่อยเชิงเพศ อายุ อาชีพ และเชื้อชาติ หรือชนกลุ่มน้อย ในทุกสังคมมักมีความแตกต่างกันในกลุ่มคนที่เป็นเพศชายและกลุ่มคนที่เป็นเพศหญิง โดยทั่วไปมักมีการแบ่งงานกันทำตามเพศ ในบางวัฒนธรรมมีข้อห้ามที่ไม่ให้ผู้หญิงเข้าร่วมพิธีกรรมบางอย่างหรือห้ามทำงานบางอย่าง เช่น งานด้านศิลปะ เป็นต้น กิจกรรมทางด้านวิชาการและการสร้างสรรค์ถือว่าเป็นกิจกรรมของผู้ชายโดยเฉพาะ

อายุเป็นวัฒนธรรมย่อยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ในแต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยสมาชิกในวัยต่าง ๆ กันนับได้ 5 วัยด้วยกันคือ วัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา กลุ่มคนในแต่ละวัยดังกล่าวจะเป็นวัฒนธรรมย่อยประเภทหนึ่ง เพราะแต่ละกลุ่มจะมีความคิด ความเชื่อ ภาษาสำนวน การแต่งกาย และพฤติกรรมที่เป็นของกลุ่มตัวแตกต่างไปจากกลุ่มคนในวัยอื่น ๆ ของสังคม เรียกว่ามีเอกลักษณ์ของกลุ่มตัวโดยเฉพาะ

ในสังคมสมัยใหม่จะมีวัฒนธรรมย่อยเชิงอาชีพอยู่ด้วย เพราะคนในสังคมมักมีอาชีพต่าง ๆ กันไป เช่น เป็นนักร้อง คาราพายนตร์ หมอนวด ครูอาจารย์ นายแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ เป็นต้น คนแต่ละกลุ่มดังกล่าวจะมีวัฒนธรรมย่อยของตัวเองที่ไม่เหมือนกับกลุ่มคนอาชีพอื่น ๆ คนที่อยู่ในอาชีพเดียวกันมักเข้าใจกันดีกว่าคนในอาชีพอื่น

สังคมสมัยใหม่ในปัจจุบัน มักประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีเชื้อชาติต่าง ๆ กันทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยเชิงเชื้อชาติหรือชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม ชนกลุ่มน้อยคือกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมที่

ต่างไปจากวัฒนธรรมทั่วไปของสังคม ในสังคมไทยมีชนกลุ่มน้อยมากมาย เช่น ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ชาวไทยมุสลิม คนไทยเชื้อสายจีน ญวน เขมร มอญ พม่า ลาว และเวียดนาม เป็นต้น คนพวกนี้ก็มีภาษาค่านิยมความคิดความเชื่อทางศาสนา ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ต่างไปจากคนทั่วไปที่นับถือพุทธศาสนา

วัฒนธรรมคือการถ่ายทอดทางสังคม

กล่าวมาแล้วว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม มรดกทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ันจะถูกถ่ายทอดจากคนในชั่วชีวิตหนึ่งไปยังคนในอีกรุ่นหนึ่ง และอาจถูกทำให้แตกแยกหรือไม่ลงรอยกันระหว่างสมาชิกต่าง ๆ ของสังคมได้ การถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้อาจทำโดยคำพูด การเขียน วาดภาพตามผนังถ้ำหรือบนกำแพงหรืออาจเขียนลงบนแผ่นดินเหนียว และอาจใช้วิธีอื่น ๆ ที่เหมาะสมตามยุคสมัยของแต่ละสังคม ศิลาจารึกประเภทต่าง ๆ ในสมัยโบราณทำให้ความคิดความเชื่อถูกถ่ายทอดไปยังคนจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งได้ ส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดทางสังคมเกิดจากความไม่รู้ตัว เช่น เด็ก ๆ เผ่ากุพุดติกรรมของพ่อแม่ แล้วเลียนแบบพฤติกรรมนั้น ๆ เป็นการเรียนรู้ที่พ่อแม่ไม่ได้ตระหนักถึงว่ากระบวนการสอนแบบนั้นได้ผลดี

วัฒนธรรมให้คุณค่า

วัฒนธรรมให้คุณค่าโดยผ่านค่านิยม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ค่านิยมคือมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับโดยคนจำนวนมากของสังคมว่า สิ่งใดเป็นสิ่งมีค่าน่าปรารถนา มันเป็นเรื่องวัตถุสิ่งที่มีค่าในสังคม เมื่อสิ่งใดมีคุณค่า สมาชิกของสังคมก็อยากได้อยากเป็นหรืออยากมีสิ่งนั้นไว้ในครอบครอง ทุกวัฒนธรรมจะมีการให้คุณค่าของพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เช่นในเรื่องของการปฏิบัติตัวต่อผู้สูงอายุ จะพบว่ามี ความแตกต่างกันไปในวัฒนธรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่อง การปฏิบัติตัวต่อผู้ใหญ่ผู้สูงอายุ ในสังคมเอธิโอเปียคนชราในสังคมนี้จะถูกปล่อยปละละเลยจนบางครั้งถึงแก่ความตาย แต่ไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดศีลธรรมในสังคมนี้ ตรงกันข้ามกับคนจีนซึ่งยกย่องบรรพบุรุษอย่างสูง ใครไม่ดูแลเลี้ยงดูพ่อแม่ที่ชรา จะได้รับการดูหมิ่นดูแคลนอย่างหนัก ในสังคมไทยก็เช่นกัน คนไทยยกย่องผู้อาวุโสมาก และเน้นค่านิยมความกตัญญูรู้คุณเป็นเรื่องสำคัญ นอก จากให้คุณค่ากับผู้อาวุโสและความกตัญญูแล้ว สังคมไทยยังให้คุณค่ากับสิ่งอื่น ๆ เช่น อำนาจ เกียรติคุณ เงินความรู้ ความใจดีและใจเย็น เป็นต้น

วัฒนธรรมให้ความพอใจ

วัฒนธรรมให้ความพอใจต่อความต้องการทางร่างกายทางจิตใจและทางสังคมของมนุษย์ วัฒนธรรมไม่ได้ให้แก่เพียงอาหารที่อยู่อาศัยเสื้อผ้าเท่านั้น แต่ยังให้ความพอใจแก่มนุษย์ในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ความสัมพันธ์กับมนุษย์คนอื่น ๆ และความสัมพันธ์ทางใจกับสิ่งลึกลับ หรือให้ระบบความเชื่อทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ กันไป

วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์

วัฒนธรรมคือแบบแผนในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ นั้น เป็นผลมาจากการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมจีน วัฒนธรรมญี่ปุ่น และวัฒนธรรมอเมริกา เป็นต้น วิถีชีวิตของมนุษย์ในที่นี้หมายถึงว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร มีวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ อย่างไรบ้าง เช่น มีระบบเศรษฐกิจแบบไหน มีระบบการเมืองการปกครองแบบไหน มีการใช้อำนาจและใช้อำนาจมาอย่างไร มีระบบครอบครัวและเครือญาติแบบไหน มีระบบความเชื่อหรือนับถือศาสนาอะไร มีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและการชักเลาอบรมกันอย่างไร มีประเพณี พิธีกรรมอะไรบ้าง และมีชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง เป็นต้น

วัฒนธรรมและความแตกต่างระหว่างปัจเจกชน

วัฒนธรรมคือพฤติกรรมระดับกลุ่มคน ไม่ใช่ระดับปัจเจกชน วัฒนธรรมคือพฤติกรรมที่เป็นแบบฉบับ ที่เป็นหลักในการดำรงชีวิตของสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมต่าง ๆ เมื่อวัฒนธรรมเป็นเช่นนั้น จึงดูเหมือนว่าจะมีความแตกต่างในหมู่ปัจเจกชนน้อยมาก หรือปัจเจกชนมีทางเลือกน้อยมากนั่นเอง แต่ถึงแม้จะเป็นความจริงที่ว่า วัฒนธรรมมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของปัจเจกชน ทุกวัฒนธรรมจะอนุญาตให้มีความแตกต่างในพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้มากบ้างน้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับแต่ละวัฒนธรรม เช่น เมื่อท่านเรียนวิชามานุษยวิทยาในห้องเรียน ท่านอาจนั่งอย่างสบายข้อศอกอยู่บนโต๊ะมืออยู่ที่หัว ทามองอาจารย์หรือนิสิตคนอื่น ๆ อาจนั่งหลับตาในบางครั้ง เป็นทางเลือกที่ยอมรับกันเพราะให้ความรู้สึกที่กำลังใช้ความคิดอย่างหนักมากกว่าจะหลับจริง ๆ อาจถือปากกาในมือหรือจกโน้ตลงบนสมุด พฤติกรรมที่แตกต่างกันนี้อยู่ภายใต้การอนุญาตให้ทำได้ ภายในข้อจำกัดที่จะมีส่วนร่วมในห้องเรียน มากกว่าท่านจะนั่งอ่านหนังสือพิมพ์ ช่อมานาฬิกา ฟังเทปหรือวิทยุ จะไม่ยืนบนเก้าอี้เดินหันหลังให้อาจารย์หรือผิวปากเพลงโปรคในห้องเรียน

แม้ในสังคมขนาดเล็กยังมีช่องว่างหรือทางเลือกให้ปัจเจกชนตัดสินใจเอาเองว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไร ซึ่งจะทำให้ปัจเจกชนแตกต่างกันไปบ้างตามการเลือกกระทำของพวกเขา บางสังคมถูกพรรณนาว่ามีความเป็นตัวเองหรือความเป็นปัจเจกชนในระดับสูงมาก Oliver¹⁷ พูดถึงสังคม Kamla ในแอฟริกาตะวันออกว่ามีความหลวมของแบบแผนวัฒนธรรมที่อนุญาตให้คนตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ มาก กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของวัฒนธรรมถูกเปิดโล่ง ๆ ให้ปัจเจกชนตีความหมายเอาเองว่าจะไรคือพฤติกรรมที่ถูกต้อง ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน Embree¹⁸ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าสังคมไทยมีโครงสร้างสังคมแบบหลวม ๆ โดยที่วัฒนธรรมไทยอนุญาตให้ปัจเจกชนมีทางเลือกในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้มาก ปัจเจกชนคนไทยจึงมีความแตกต่างกันมาก คนไทยจึงมีความเป็นปัจเจกชนในระดับที่สูง นักวิชาการบางคนสนับสนุนความคิดของ Embree อย่างเต็มที่ แต่นักวิชาการอีกฝ่ายไม่เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว¹⁹ จึงน่าสงสัยว่าโครงสร้างสังคมไทยเป็นแบบไหนแน่ หลวมหรือกระชับ หรือเป็นแบบอื่น ๆ น่าเสียดายที่ยังไม่มีการพิสูจน์อย่างชัดเจนว่า โครงสร้างสังคมไทยเป็นแบบไหนแน่ คงต้องรอกันต่อไปจนกว่านักสังคมศาสตร์ชาวไทยจะสนใจกับปัญหานี้มากกว่านี้ แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าแบบแผนวัฒนธรรมจะหลวมแค่ไหน ทุกวัฒนธรรมจะมีข้อจำกัดที่บอกว่าจะยอมรับพฤติกรรมในแต่ละสถานการณ์ที่เฉพาะได้แค่ไหน เมื่อสมาชิกในสังคมมีวัฒนธรรมร่วมกัน พวกเขาจะมีความเข้าใจร่วมกันภายในขอบเขตของความแตกต่างที่วัฒนธรรมอนุญาตให้ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน และจะมีพฤติกรรมอยู่ภายในข้อจำกัดเหล่านั้น โดยไม่ได้คิดถึงมันเลย แต่เมื่อไรก็ตามที่ข้อจำกัดดังกล่าวถูกละเลยเราจะตระหนักถึงมัน เขาว่าข้อจำกัดดังกล่าวมาถึงที่สุดแล้วเมื่อเขาถูกลงโทษ การลงโทษคือ การแสดงออกถึงการไม่ยอมรับพฤติกรรมของเขา และจะมีระดับตั้งแต่การแสดงความขบขัน เยาะเย้ย หลีกเลียงไม่คบหาสมาคมด้วยหรือถูกสาธารณชนสื่อสารมวลชนวิพากษ์วิจารณ์ไปจนกระทั่งถึงกฎหมายเข้ามาจัดการลงโทษ

วัฒนธรรมหลวมหล่อบุคลิกภาพของปัจเจกชน

ลักษณะอีกอย่างของวัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมหล่อหลอมบุคลิกภาพของปัจเจกชนในสังคมต่าง ๆ จนทำให้สมาชิกในสังคมนั้น ๆ มีลักษณะบุคลิกภาพส่วนใหญ่ที่คล้าย ๆ กันเกิดเป็นลักษณะประจำชาติ (National Character) ของคนไทย คนจีน คนญี่ปุ่น เป็นต้น เราซึ่งเป็นคนไทยเกิดในสังคมไทย ได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทยโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมประเภทต่าง ๆ

ทำให้คนไทยรับเอาวัฒนธรรมไทยเข้าไปในตัวเรา วัฒนธรรมไทยได้หล่อหลอมคนไทยทุกคนให้มีลักษณะบุคลิกภาพส่วนใหญ่คล้าย ๆ กัน เกิดเป็นลักษณะประจำชาติของคนไทยขึ้น คนไทยโดยทั่วไปจะมีกิริยามารยาทคล้าย ๆ กัน ไม่ว่าจะเดิน ยืน จะนั่ง จะพูดจาปราศรัยกัน มีความเกรงอกเกรงใจอ่อนน้อม ถ่อมตน เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส ผู้มีอำนาจในสังคมเป็นผู้ที่ยึดง่ายใจเย็น มีความโอบอ้อมอารี มีความกตัญญูรู้คุณคนและรักความสนุกสนาน เป็นกัน สมาชิกของสังคมอื่น ๆ จะมีบุคลิกภาพที่ต่างไปจากคนไทยเพราะถูกอบรมเลี้ยงดูขัดเกลาทางสังคมต่างกันไป ทั้งนี้เพราะมีวัฒนธรรมที่ต่างกันไปในนั่นเอง

วัฒนธรรมสัมพัทธ์ (Cultural Relativity)

หมายความว่า วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีลักษณะเฉพาะตัว จึงมีเอกลักษณ์ของตัวเองที่ไม่เหมือนของสังคมอื่น วัฒนธรรมของแต่ละสังคมจึงแตกต่างกันไป ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวไม่อาจนำไปเปรียบเทียบได้ว่า วัฒนธรรมของตัวดีกว่าเด่นกว่าหรือแย่กว่าของวัฒนธรรมอื่น ๆ เพราะวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ย่อมมีความเหมาะสมถูกต้องไปตามสิ่งแวดล้อมของแต่ละสังคมที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นวัฒนธรรมจึงควรถูกศึกษาและเข้าใจไปตามสภาพแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ และควรเข้าใจส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมในเทอมของวัฒนธรรมทั้งหมด มโนภาพวัฒนธรรมสัมพัทธ์มีความสำคัญมากในวิชามานุษยวิทยา เพราะมานุษยวิทยาพยายามจะลือกอคติและความคิดที่ว่าวัฒนธรรมของตัวดีที่สุด วัฒนธรรมของสังคมอื่น ๆ บ้าเถื่อนแย่ที่สุด เช่น วัฒนธรรมของเผ่ากินคน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเราไม่สามารถจะเปรียบเทียบได้ว่าวัฒนธรรมของใครดีกว่าเด่นกว่าหรือแย่กว่ากันได้ เนื่องจากไม่มีมาตรฐานใด ๆ ที่เป็นสากลที่จะวัดได้

ชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism)

เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอีกอย่างที่สำคัญ และเป็นปัจจัยสำคัญที่กีดกันกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมไม่ให้เกิดขึ้น ดังนั้นเราจึงควรทำความเข้าใจปรากฏการณ์อันนี้อย่างลึกซึ้งถึงผลดีผลเสียของมัน เพื่อหลีกเลี่ยงอคติและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นกับวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้ คำว่า “ชาติพันธุ์นิยม” หมายถึงความโน้มเอียงที่จะอธิบายวัฒนธรรมของตนเองว่าดีกว่าเหนือกว่าวัฒนธรรมของคนอื่น ๆ โดยใช้ค่านิยมและมาตรฐานที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของตัวเองเป็นเครื่องวัด ความรู้สึกแบบนี้มีอยู่ในวัฒนธรรมทั่วโลก แต่มันแตกต่างกันไปตามความรู้สึกของคนในแต่ละ

วัฒนธรรม ในบางวัฒนธรรมคนจะรู้สึกว่าการละทิ้งวัฒนธรรมของตัวเองมากเกินไป แต่บางวัฒนธรรมรู้สึกอย่างนั้นไม่มาก ประชากรในแต่ละสังคมมักจะวิจารณ์การกระทำของประชากรอีกสังคมหนึ่งอย่างมากมาย ทั้งนี้เพราะพวกเขาไม่ได้รู้สึกว่า คนแต่ละพวกต่างก็ตัดสินใจการกระทำของคนต่างสังคมไปตามค่านิยม ความคิดของวัฒนธรรมตัวเอง นักสังคมศาสตร์จำเป็นจะต้องละทิ้งความคิดดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของคนที่มีวัฒนธรรมหรือมีวัฒนธรรมย่อยต่างไปจากเรา

มีปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอีก 2 อย่าง คือ การติดต่อกันระหว่างวัฒนธรรม (Acculturation) และการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation) ปรากฏการณ์อันแรกหมายความว่า ปรากฏการณ์ที่ 2 วัฒนธรรมที่ต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อย ๆ และมีผลทำให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น การติดต่อกันระหว่างประเทศตะวันตกและประเทศเมืองขึ้นต่าง ๆ ทำให้ประเทศกึ่งพัฒนาเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปมาก การติดต่อกันระหว่างประเทศไทยและประเทศอังกฤษโดยเฉพาะหลังทำสนธิสัญญาเบาริง ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในอัตราที่เร็วขึ้น และในหนทางที่เป็นสังคมที่ทันสมัยยิ่งขึ้น แต่ยิ่งพัฒนาเท่าไร ๆ สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา ดังที่ Jacobs²⁰ เขียนเอาไว้ สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย ที่ต้องแก้ไขมากมาย จำเป็นต้องแก้ไขให้ตรงจุด โดยการศึกษาวิจัยและวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาต่างๆ ดังกล่าว ปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกอย่าง คือ การผสมผสานทางวัฒนธรรมหมายความว่าเมื่อมีการติดต่อกันทางวัฒนธรรมแล้ว จะมีการรับวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่นมาเป็นวัฒนธรรมของตัวเอง ผู้เขียนทำวิจัยเรื่องการแต่งงานข้ามเชื้อชาติระหว่างคนไทยและคนอเมริกันในอเมริกา เพื่อทำความเข้าใจกับกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่อาจเกิดขึ้นได้ในหมู่คู่สมรสชาวไทยและอเมริกัน²¹ ในสังคมไทยขณะนี้รัฐบาลกำลังใช้นโยบายการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับชนกลุ่มน้อย เพื่อให้ชนกลุ่มน้อยมีจิตสำนึกว่าเป็นคนไทย โดยส่งเสริมให้พูดภาษาไทย นับถือศาสนาพุทธ เข้าศึกษาในโรงเรียนไทย มีค่านิยมและรับวัฒนธรรมไทยบางอย่าง แต่รัฐบาลไทยประสบความสำเร็จอยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น

ระดับของวัฒนธรรม

เมื่อพูดถึงคำว่า “วัฒนธรรม” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงระดับของวัฒนธรรม ไม่งั้นนั้นจะเกิดความสับสนขึ้น วัฒนธรรมมีความหมายต่างกันเป็น 4 ระดับดังนี้ :

1. วัฒนธรรมในความหมายหรือระดับที่กว้างที่สุด (Generic) หมายถึง วิถีชีวิตที่ต้องเรียนรู้ของมนุษย์ทุกสังคมไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน เป็นวัฒนธรรมในความหมายทั่วไปคือ เป็นความจริงในทุกสังคม

2. วัฒนธรรมเฉพาะ (Specific) หมายถึงวิถีชีวิตของสังคมหนึ่งสังคมใดโดยเฉพาะ เช่น วัฒนธรรมของสังคมไทย สังคมจีนสังคมญี่ปุ่นหรือสังคมอเมริกัน

3. วัฒนธรรมย่อย (Subspecific หรือ Subculture) วัฒนธรรมในความหมายนี้หมายถึง ความแตกต่างในวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่อยู่ในสังคมเดียวกันเช่น ในสังคมไทยมีวัฒนธรรมย่อยเชิงชนชั้นสูงกลางหรือต่ำ วัฒนธรรมย่อยของพวกชาวเขาชาวเล ชาวจีน มอญ เขมร ชาวเมือง ชาวนบพ นักศึกษา หมอ ผู้ชาย ผู้หญิง คนแก่ และเด็ก เป็นต้น

4. วัฒนธรรมร่วมที่เฉพาะ (Interspecific) บางส่วนของวัฒนธรรมอาจเป็นวัฒนธรรมร่วมที่เฉพาะ หมายถึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่มีร่วมกันอยู่ใน 2 วัฒนธรรมหรือหลายวัฒนธรรม ไม่มีวัฒนธรรมย่อยของสังคมใดที่เป็นอิสระต่อวัฒนธรรมย่อยของสังคมอื่น แม้แต่สังคมดั้งเดิมที่แยกตัวโดดเดี่ยวไปจากสังคมอื่น ๆ ก็ยังมีลักษณะบางประการที่เหมือนวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน นอกจากนี้บางส่วนของวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นสากล (Cultural Universal) ก็มีในทุกสังคมโดยไม่มีข้อยกเว้น²²

เมื่อวัฒนธรรมมีระดับที่แตกต่างกันไปถึง 4 ระดับเช่นนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาเมื่อใดกันคำว่าวัฒนธรรมว่ามันหมายถึงวัฒนธรรมในระดับใด

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นไม่อยู่นิ่ง แต่จะค่อยเปลี่ยนไป เมื่อผู้มีอำนาจในสังคมบอกว่า “ให้พยายามรักษาวัฒนธรรมของเราไว้นี้” พวกเขาใช้เทอมวัฒนธรรมอย่างหลวมๆ ซึ่งพวกเขาหมายถึงค่านิยมที่พอใจความชำนาญและลักษณะอื่น ๆ ของวัฒนธรรม เช่น คนตรีลูกทุ่ง ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ศิลปะหัตถกรรม สิ่งเหล่านี้ควรรักษาไว้และไม่ควรให้หายไปในสังคมของโลกปัจจุบัน อย่างไรก็ตามพวกเขามักจะสมมติหรือคิดว่าวัฒนธรรมนั้นอยู่นิ่ง และถ้ามนุษย์ไม่ตั้งใจจะเปลี่ยนมัน ๆ ก็เหมือนเกมไม่เปลี่ยนแปลง ข้อสมมุติฐานที่ว่ามันผิดเพราะว่าวัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะวางแผนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ก็ตาม วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

ความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรม

โดยทั่วไปนักมานุษยวิทยามักนิยามเทอมวัฒนธรรมต่างกันไปตามเป้าหมายของแต่ละคน แต่เนื่องจากลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวิชามานุษยวิทยา คือ การเปรียบเทียบวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้เขียนจะนิยามเทอมวัฒนธรรมโดยยึดเป้าหมายของการนำไปใช้เปรียบเทียบวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นหลัก การนิยามที่จะให้ต่อไปนี้จะทำให้เข้าใจเทอมวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางและจะนำไปใช้เปรียบเทียบวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้

วัฒนธรรมและความต้องการจำเป็นของมนุษย์

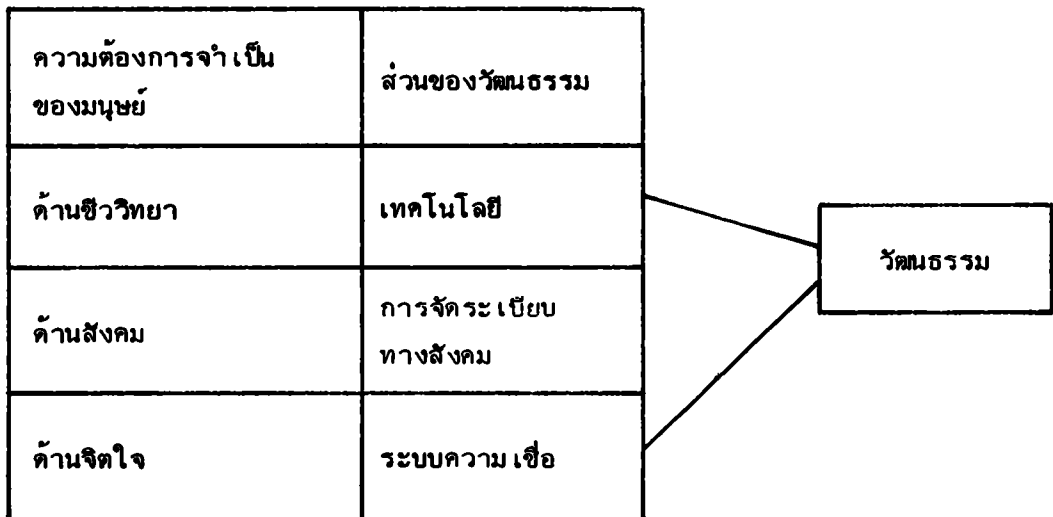
วัฒนธรรมควรถูกมองว่าเป็นหนทางต่าง ๆ หรือเป็นแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้นเพื่อสนองความต้องการจำเป็น (Needs) ของมนุษย์ในการเอาชีวิตรอด มันเป็นวิธีการในการแก้ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ของชีวิตที่กลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ จะต้องจัดการหรือแก้ไขเพื่อสมาชิกของตัวจะมีชีวิตอยู่รอดได้ มนุษย์จะมีชีวิตอยู่รอดได้เมื่อความต้องการจำเป็นของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง มนุษย์โดยทั่วไปมีความต้องการจำเป็นอยู่ 3 ประการคือ :

1. มนุษย์มีความต้องการจำเป็นวัตถุดิบของเครื่องใช้ต่าง ๆ (Biological Needs) คือ ต้องการปัจจัย 4 นั้นเอง สิ่งที่เป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับมนุษย์เพื่อมีชีวิตอยู่รอดได้คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ วัฒนธรรมที่สนองความต้องการจำเป็นด้านนี้ของมนุษย์คือ เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องอาศัยมันเพื่อสร้างบ้าน ผลิตภัณฑ์ของต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้า เครื่องมือทำมาหากิน และยารักษาโรค เป็นต้น

2. มนุษย์มีความต้องการจำเป็นทางสังคม (Social Needs) ซึ่งมีรากฐานมาจากชีวภาพ เช่น จำเป็นจะต้องมีทั้งเพศหญิงและเพศชายเพื่อผลิตลูกหลานได้ มนุษย์เราเกิดมาเป็นทารกที่ช่วยตัวเองไม่ได้ และต้องใช้เวลาานกว่าจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ช่วยตัวเองได้ (ตรงข้ามกับสัตว์หลายชนิดที่ช่วยตัวเองได้เมื่อแรกเกิด และมีระยะเวลาในการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในเวลาอันสั้น จึงพึ่งตนเองได้ไม่ต้องอาศัยพ่อแม่อีกต่อไป) ดังนั้นมนุษย์จึงต้องมีการจัดระเบียบต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือกัน มีการแบ่งงานกันทำเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานที่จำเป็นในการมีชีวิตอยู่รอดได้ ส่วนของวัฒนธรรมที่สนองความต้องการจำเป็นด้านนี้ของมนุษย์คือการจัดระเบียบทางสังคม³⁸ (Social Organization)

3. มนุษย์มีความต้องการจำเป็นทางจิตใจ (Psychological Needs) ซึ่งมีรากฐานมาจากชีวภาพเช่นกัน มนุษย์มีสมองขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อมีชีวิตอยู่รอดได้ มนุษย์จำเป็นต้องฉลาดกว่าสัตว์อื่น ๆ เพราะเราวิ่งไม่เร็ว และไม่มีเขี้ยวเล็บเป็นอาวุธป้องกันตัว มนุษย์จึงจำต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากมาย และจะต้องหาทางจัดการกับเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความกลัว โรคภัยไข้เจ็บ ความตาย ความลึกลับต่าง ๆ ความคิดเกี่ยวกับนรกสวรรค์ และโลกหน้า มนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการกับปัญหาเหล่านั้นเพื่อมีกำลังใจในการต่อสู้กับชีวิตต่อไป วัฒนธรรมค่านิยมที่สนองความต้องการจำเป็นค่านิยมของมนุษย์ก็หรือระบบความเชื่อ (Ideology) กฎแผนภูมิข้างล่างที่แสดงถึงความต้องการจำเป็นของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่สนองความต้องการเหล่านั้น

ความต้องการจำเป็นของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม

แผนภูมิตังกล่าวยังไม่สามารถทำให้เข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง จึงจำเป็นจะต้องพูดถึงปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจกับส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมอย่างละเอียดต่อไป

ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และวัฒนธรรมต่างกันต่าง ๆ

มนุษย์ในกลุ่มหรือในสังคมต่าง ๆ จะมีชีวิตอยู่รอดได้ เมื่อความต้องการจำเป็นทั้ง 3 ประการของมนุษย์ได้รับการตอบสนองดังกล่าวมาแล้ว ประชากรในกลุ่มหรือสังคมต่าง ๆ จะต้องแก้ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ หลายอย่าง และจะต้องดำเนินการแก้ไขโดยวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์มีดังนี้ :

1. ปัญหาเกี่ยวกับความต้องการทางเพศและการควบคุมกิจกรรมทางเพศ วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือระบบเครือญาติ (Kinship)
2. ปัญหาเกี่ยวกับปากท้องการหาอาหาร เพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารน้ำ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับชีวิต วัฒนธรรมด้านที่เข้าจัดการกับปัญหานี้คือการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ (Economic Organization) หรือระบบเศรษฐกิจ
3. ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งและการควบคุมทางสังคม เพื่อทำให้เกิดความสามัคคี มีระเบียบในสังคม วัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหานี้คือ การจัดระเบียบทางการเมือง (Political Organization) หรือระบบการเมืองการปกครอง
4. ปัญหาในการอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคม วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหาคำนึงคือ การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หรือระบบการศึกษา
5. ปัญหาเกี่ยวกับความกลัว อำนาจเหนือธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ พระเจ้า ส่วนของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหานี้คือ ศาสนาหรือระบบความเชื่อ
6. ปัญหาเกี่ยวกับโรคร้ายไข้เจ็บ วัฒนธรรมด้านที่เข้าจัดการกับปัญหานี้คือ การแพทย์และสาธารณสุข
7. ปัญหาเกี่ยวกับการสื่อสารติดต่อกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ระบบสัญลักษณ์ในการติดต่อกัน ส่วนของวัฒนธรรมที่จัดการปัญหาดังกล่าวคือระบบสื่อสาร
8. ปัญหาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์และความต้องการแสดงออกของมนุษย์ วัฒนธรรมด้านที่เข้าจัดการกับปัญหานี้คือ ศิลปะ
9. ปัญหาเกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ การใช้เวลาว่างของมนุษย์ วัฒนธรรมด้านที่จัดการกับปัญหานี้คือ นันทนาการ กฎแผนภูมิแสดงปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และวัฒนธรรมต่างกันต่าง ๆ หน้าที่ต่อไป

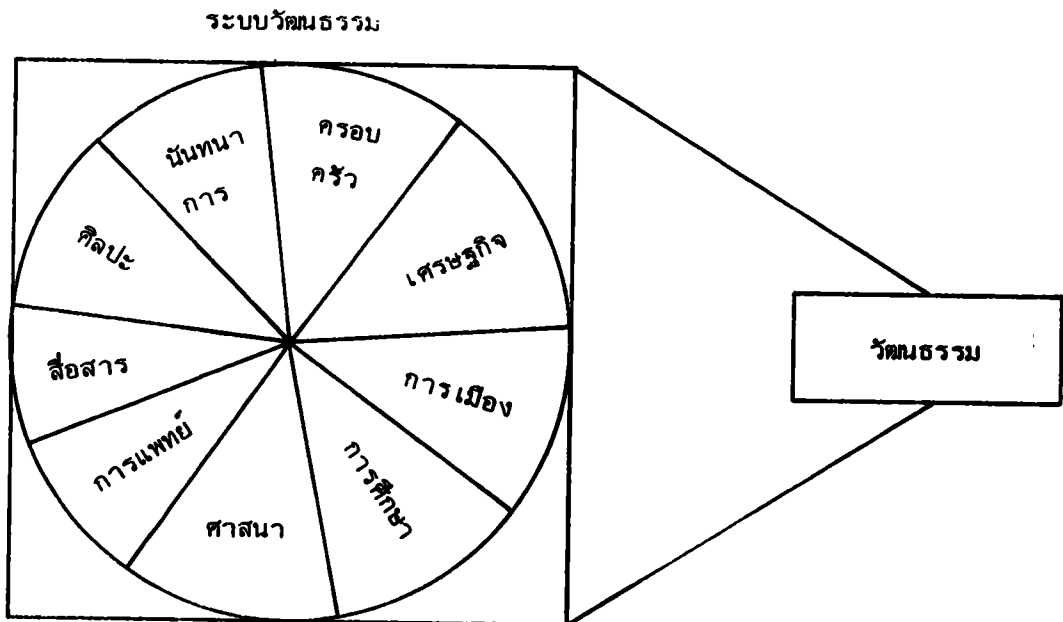
ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม

	ปัญหาพื้นฐาน	ส่วนของวัฒนธรรม
1	ปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศและการควบคุมทางเพศ	ระบบเครือญาติ
2	ปัญหาเรื่องปากท้อง	ระบบเศรษฐกิจ
3	ปัญหาความขัดแย้งและการควบคุมทางสังคม	ระบบการเมืองการปกครอง
4	ปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคม	ระบบการศึกษา
5	ปัญหาเรื่องศีลบรรทัดฐานเหนือธรรมชาติ	ระบบศาสนา
6	ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ	การแพทย์และสาธารณสุข
7	ปัญหาเรื่องการสื่อสาร	ระบบการสื่อสาร
8	ปัญหาเรื่องความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออก	ศิลปะ
9	ปัญหาเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ	นันทนาการ

หัวใจของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมสากลและวัฒนธรรมเฉพาะ

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมคือหนทางหรือวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคมมนุษย์ วิธีแก้ปัญหาแต่ละอย่างทำให้ได้วัฒนธรรมแต่ละด้านหรือได้ระบบวัฒนธรรมระบบต่าง ๆ (ดูแผนภูมิข้างล่างนี้)

โดยทั่วไปสังคมต่าง ๆ มีปัญหาที่จะต้องแก้ไขเหมือนกัน ปัญหาพื้นฐานดังกล่าวคือ ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ ปากท้อง ความขัดแย้ง การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ ความถี่ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติ ปัญหาโรกภัยไข้เจ็บ การติดต่อสื่อสารกัน การแสดงออกและการพักผ่อนหย่อนใจ สังคมทุกสังคมจึงต้องมีระบบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทั้งในแผนภูมิข้างบนคือ ระบบครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การแพทย์ และสาธารณสุข การสื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ เราเรียกวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เหล่านี้ว่า “วัฒนธรรมสากล” (Universal Culture) เพราะเป็นวัฒนธรรมที่มีอยู่ในทุกสังคมไม่มีข้อยกเว้น แต่อาจจะเป็นแบบไม่เป็นทางการก็ได้ เช่น ระบบวัฒนธรรมในสังคมระดับดั้งเดิม เป็นต้น รายชื่อของส่วนวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นสากลมีดังนี้ : (รายชื่อที่ให้มาเป็นตัวแทนของความคล้ายคลึงกันอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด)

1. ภาษา : ทุกวัฒนธรรมต้องมีการสื่อสารติดต่อกันโดยการใช้ภาษา แต่ในบางสังคมไม่มีภาษาเขียน
2. ระบบครอบครัวที่มีเพศชายและเพศหญิงเพื่อผลิตลูกหลานได้ แต่ระบบครอบครัวในสังคมต่าง ๆ อาจมีลักษณะอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไป
3. ความแตกต่างทางอายุและเพศ ซึ่งมักจะมีแบบแผนพฤติกรรมที่ต่างกันไปตามเพศและอายุ
4. หน้าที่ของรัฐบาล มักจะคิดถึงรูปแบบความคิดและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่มีขึ้นเพื่อคอยควบคุมความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือกัน
5. ศาสนา ซึ่งเป็นระบบความคิดต่าง ๆ และการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
6. ความรู้ ซึ่งเป็นระบบของสมมติฐานที่คิดกันว่าถูกต้องและเป็นจริง อาจมาจากไสยศาสตร์หรือบางทีมาจากหลักวิทยาศาสตร์
7. ระบบเศรษฐกิจ เป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการอาชีพทรัพย์สินสมบัติและเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน
8. การพักผ่อนหย่อนใจ ก็คือการเข้าร่วมกิจกรรมที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน
9. ศิลปะคือ ความพยายามจะเลียนแบบสถานการณ์ต่าง ๆ และสร้างสิ่งของในรูปแบบต่าง ๆ

มันยากที่จะบอกว่าทำไมจึงมีความคล้ายคลึงกันในวัฒนธรรมต่าง ๆ แต่พอจะสรุปได้ว่ามันเป็นผลมาจากความต้องการจำเป็นทางกายภาพและทางสังคม ซึ่งมีมาแต่เกิดและเป็นความต้องการทางจิตใจด้วย เช่น เมื่อคนจำเป็นต้องมีการสื่อสารในบางอย่างกับคนอื่น ๆ จึงทำให้ต้องใช้ภาษา เมื่อมีความกลัวในสิ่งที่ไม่รู้ ดังนั้นระบบศาสนาจึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับไสยศาสตร์ และเมื่อเขาพยายามค้นหาความจริงรอบ ๆ สิ่งแวดล้อมของเขาเพื่อจะเป็นอิสระหมายความว่าเขาได้สร้างความรู้ต่าง ๆ ขึ้นมา ความต้องการทางชีวะและทางจิตใจผลักดันให้เกิดรูปแบบพฤติกรรมโดยทั่ว ๆ ไป

ถึงแม้ว่าแต่ละสังคมจะมีปัญหาพื้นฐานเหมือน ๆ กัน แต่สังคมต่าง ๆ อาจจัดการหรือแก้ปัญหานั้นแตกต่างกันไป ทำให้มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไปเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะ

ขึ้น (คือวัฒนธรรมในความหมาย Specific) ก็เป็นสังคมไทย สังคมจีน สังคมญี่ปุ่นและสังคมอเมริกัน เป็นต้น เมื่อสังคมต่าง ๆ แก้ปัญหาพื้นฐานต่างกันไป ทำให้เกิดความแตกต่างในส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมขึ้นดังนี้ :

1. มีความแตกต่างในรูปแบบของรัฐบาล อำนาจอาจอยู่ในมือคน ๆ เดียวหรือในกลุ่มชนขนาดเล็ก หรืออาจกระจายไปทั่วตัวแทนของประชาชน แต่ละรูปแบบอาจจะมีหนทางหลายอย่างในการที่จะจัดการกับระบบของมัน

2. มีความแตกต่างในระบบเศรษฐกิจ วิธีการทำมาหากินของคนแตกต่างกันไปทั่วโลก เริ่มจากการล่าสัตว์ ตกปลา มาเป็นทำการเกษตรกรรม จากโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กมาเป็นขนาดใหญ่ การทำมาหากินของแต่ละสังคมขึ้นอยู่กับความคติทางวัฒนธรรม อารมณ์ การเร่งรีบและค่านิยม ในบางสังคมการทำมาหากินเป็นแบบง่าย ๆ ในขณะที่วัฒนธรรมอื่นชอบการแข่งขันและความมั่งคั่งเป็นค่านิยมที่สำคัญ วัฒนธรรมบางแห่งสนใจอนาคตอย่างมากขณะที่วัฒนธรรมอื่นสนใจแต่ความต้องการจำเป็นในระยะสั้น ๆ เท่านั้น ในวัฒนธรรมบางแห่งบุคคลมีอิสระเต็มที่ที่จะเลือกอาชีพของตัวเองแต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย แต่บางสังคมจะตรงข้ามกันเพราะบุคคลเกิดมาพร้อมอาชีพของเขา เช่น การอยู่ในวรรณะต่าง ๆ ระบบเศรษฐกิจจะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและจะเกี่ยวข้องกับความคติต่าง ๆ ความคติต่าง ๆ เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อรูปแบบและการดำเนินงานของระบบเศรษฐกิจ

3. มีความแตกต่างในรูปแบบของครอบครัวและการสมรส ในบางวัฒนธรรมผู้ชายมีอิสระเต็มที่ที่จะเลือกคู่ครองโดยไม่ต้องขออนุญาตจากบิดามารดา แต่ในบางวัฒนธรรมชายหรือหญิงไม่มีโอกาสจะพูดกันเลย เป็นเรื่องของบิดามารดาจะจัดการแต่งงานให้ ซึ่งมักเป็นการตกลงกันระหว่างสองครอบครัว นับว่ามีความแตกต่างกันมากในเรื่องของการเลือกคู่รวมทั้งรูปแบบและพิธีกรรมของการแต่งงานในวัฒนธรรมต่าง ๆ

มันขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมว่าหัวหน้าครอบครัวจะเป็นชายหรือหญิง ถ้าหัวหน้าครอบครัวเป็นชายและตายไป ลูกชายคนโตจะเป็นตัวแทน ถ้าหัวหน้าครอบครัวเป็นหญิงผู้ชายจะมีบทบาทรองลงมา จะพบระบบที่ชายเป็นใหญ่ทั่วไปในโลกนี้

เช่นเดียวกันเราจะพบความแตกต่างในส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม เช่น ศาสนา การศึกษา การพักผ่อน เป็นต้น ที่ยกมาเป็นตัวอย่างพอจะแสดงว่าสิ่งที่ว่าดี ไม่ดี ดีที่สุดสำหรับสังคมนั้นมักขึ้นอยู่กับความรู้ ค่านิยม ความคิดต่าง ๆ ในวัฒนธรรมของแต่ละสังคม

มันยากที่จะพูดถึงความแตกต่างกันไปในวัฒนธรรมต่าง ๆ เราเห็นว่ามนุษย์ถูกกระตุ้นโดยความต้องการจำเป็นของเขา ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาโดยใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมา ใช้ความฉลาดความสามารถที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและในการแก้ปัญหาต่าง ๆ และมีวิธีการหลายอย่างที่มนุษย์ใช้เพื่อสนองความต้องการจำเป็นทางชีวะ แต่สาเหตุที่เฉพาะลงไปของความแตกต่างเหล่านั้นยังต้องมีการค้นหาอย่างซัดจั่งอีกต่อไป

มีสาเหตุ 2 ประการที่ใช้อธิบายความแตกต่างเหล่านั้น แต่สาเหตุทั้ง 2 ประเภทนั้นไม่เป็นที่ยอมรับกันอีกต่อไป สาเหตุอันแรกคือ สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ทำให้เกิดความแตกต่างกันไป มีหลักฐานที่แสดงถึงสิ่งที่ตรงข้ามกล่าวคือ สองสังคมที่ต่างกันแต่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เหมือน ๆ กัน จะมีพฤติกรรมในการตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นของมนุษย์ไม่เหมือนกัน

ส่วนคำอธิบายอีกประการคือ เชื้อชาติ ผู้คนมักคิดว่าเชื้อชาติบางเชื้อชาติดีกว่าเชื้อชาติอื่น ๆ ตามกรรมพันธุ์ สิ่งเหล่านี้ถูกพิสูจน์โดยการทดลองทางจิตวิทยา และการทดลองทางอื่น ๆ ว่าผิดอย่างเต็มประตู ถ้าหากว่าให้โอกาสให้ความสะดวกให้ประโยชน์อย่างเดียวกันละก็ทุกเชื้อชาติจะมีโอกาสในการได้รับความสำเร็จอย่างเท่า ๆ กัน ถึงแม้ว่าจะมีบางกลุ่มพยายามจะพิสูจน์พวกเขา แต่มันก็ไม่มีเชื้อชาติที่เหนือกว่าหรือด้อยกว่าในโลกนี้เลย

คำอธิบายทั้งสองอย่างที่แสดงถึงความแตกต่างกันของวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้นไม่เป็นที่ยอมรับกันอีกต่อไป เราจะต้องรอคำอธิบายที่มีหลักฐานจริง ๆ มายืนยันและดังนั้นจึงจะยอมรับได้เท่านั้น

ประเภทของวัฒนธรรม

เราอาจแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ คือ 1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) และ 2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture)

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้ เพราะมันคือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีรูปร่างมีขนาดและน้ำหนักแตกต่างกันไปตั้งแต่ จอบ เสียม มีด หม้อ

บ้าน รถยนต์ รถไฟ ไปจนถึงเครื่องจักรกลประเภทต่าง ๆ มนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากสิ่งของเครื่องใช้บางอย่างได้เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น แต่สิ่งของบางอย่างก็ไม่จำเป็นนักเช่น เครื่องสำอาง และบางอย่างยังเป็นอันตรายต่อสุขภาพด้วย เช่น ฝิ่น กัญชา และเฮโรอีน แต่ก็ยังมีกลุ่มคนผลิตมันขึ้นมาด้วยเหตุผลต่าง ๆ แม้ว่าจะผิดกฎหมายก็ตาม

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ คือส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสไม่ได้เพราะไม่มีรูปร่างขนาดหรือน้ำหนัก แต่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์อย่างมาก วัฒนธรรมประเภทนี้ แบ่งออกเป็น 5 ประเภทย่อย ๆ คือ :

2.1 สถาบันสังคม : คือส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม 9 ประการดังกล่าวมาแล้ว สถาบันสังคมจึงแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การแพทย์ สาธารณสุข เป็นต้น สถาบันสังคม คือหัวใจของวัฒนธรรม

2.2 วัฒนธรรมประเภทที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม คือ วัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมซึ่งบางอย่างจะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการ และบางอย่างไม่เป็นทางการ วัฒนธรรมประเภทนี้มี 5 ประเภทย่อยคือ

1. ศาสนา : ในศาสนาจะมีข้อห้ามต่างๆ เช่น ศาสนาพุทธมีศีล 5 ศีล 8 ที่ห้ามฆ่าสัตว์ พุคฺคต ลักทวิญญ์ คัมของมึนเมา ศาสนาจึงช่วยควบคุมทางสังคมอย่างสำคัญ

2. ความเชื่อทางสังคม คือระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่เป็นของคนจำนวนมากในสังคม เช่น ในสังคมไทยคนจำนวนมากเชื่อในนรกสวรรค์ บุญ บาป การทำบุญและโลกหน้า ความเชื่อต่างๆ ดังกล่าวจะช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในระเบียบได้

3. ค่านิยม คือ มาตรฐานที่ใช้วัดว่าสิ่งใดมีค่าในสังคมบ้าง เมื่อสิ่งใดมีค่าคนก็อยากมีอยากเป็นอยากได้ ความเชื่อในค่านิยมของสังคมทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมขึ้นได้

4. ประเพณีต่างๆ : แต่ละสังคมมีประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ประเพณีบางอย่างของไทยมีอายุหลายร้อยปี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เข้าพรรษา เติญพระชนม์พรรษาและการบวชนาค เป็นต้น เมื่อคนทำตามประเพณีจะทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมขึ้นได้

5. กฎหมายคือ การควบคุมทางสังคมโดยตรง กฎหมายมีความสำคัญมากในสังคมสมัยใหม่ เพราะมันทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมได้อย่างดี

2.3 ศิลปะ : นักวิชาการยังถกเถียงกันว่า ศิลปะเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุหรือไม่ใช่ ในสายตาของศิลปินมักมองศิลปะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ความจริงมันเป็นที่ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและไม่ใช่ด้วย ศิลปะในที่นี้หมายถึงการสร้างสรรคผลงานในด้านต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ดนตรี การละคร นาฏศิลป์และวรรณกรรม เป็นต้น

2.4 ภาษา : คือระบบสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารติดต่อกัน ภาษาในที่นี้หมายถึงภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งกิริยาท่าทางต่าง ๆ ด้วย

2.5 พิธีกรรม : เน้นเฉพาะพิธีที่ต้องทำในแต่ละขั้นตอนของประเพณีต่าง ๆ เช่น ในงานศพประกอบด้วยพิธีต่าง ๆ ที่ต้องทำในช่วงเวลาที่ต่างกันออกไป พิธีบางอย่างทำก่อนพิธีอื่น ๆ เช่น การอาบน้ำศพ แต่งตัวมาก่อนการรดน้ำ เป็นต้น กฎแผนภูมิข้างล่างแสดงประเภทของวัฒนธรรม

ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมทางวัตถุ	วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ
บ้าน รถยนต์ เสื้อผ้า เครื่องจักรกล ตู้เย็น พัดลม โต๊ะ เก้าอี้ วิทยุ เป็นต้น	สถาบันสังคม : ครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองการปกครอง ศาสนา สุขภาพอนามัย เป็นต้น
	วัฒนธรรมประเภทการควบคุมทาง สังคม : ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี กฎหมาย
	ศิลปะ : จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ ดนตรี การละคร
	ภาษา : ภาษาพูด ภาษาเขียน กิริยา ท่าทาง
	พิธีกรรม

เชิงอรรถ

- 1 Edward Tylor, *Primitive Culture*. New York, 1871, p. 1.
- 2 A.L. Kroeber and C. Kluckhohn, *Culture : a Critical Review of Concepts and Definitions*, Peabody Museum Papers, 47, 1, 1952, Cambridge, Mass.
- 3 C. Kluckhohn and W.H. Kelly, "The Concept of Culture," in R. Linton (ed.), *The Science of Man in the World Crisis*. New York, 1984.
- 4 Leslie A. White, "Culturological vs. Psychological Interpretations of Human Behavior," *American Sociological Review* 12 : 686, December 1947, p. 693.
- 5 C.S. Coon, *The Story of Man*, New York : Knopf, 1954, p. 5.
- 6 M.J. Herskovits, *Cultural Anthropology*. New York, 1955.
- 7 Ralph Linton. *Tree of Culture*, New York : Knopf, 1955. p. 29.
- 8 A.L. Kroeber, *Anthropology Today*, Chicago : University of Chicago Press, 1953, p. 29.
- 9 David Bidney, *Theoretical Anthropology*. New York : Columbia University Press, 1968, p. 30.
- 10 J.F. Cuber, *Sociology : A Synopsis of Principles*, New York : Appleton, 1968.
- 11 J.B. Chitamber, *Introductory Rural Sociology*. New Delhi : Wiley Eastern Private Limited, 1973, p. 105.
- 12 Robert Redfield, *Peasant Society and Culture : An anthropological Approach to Civilization*. Chicago : University of Chicago Press, 1956, p. 4.
- 13 J.B. Chitamber, *Introductory Rural Sociology* อ้างแล้วหน้า 105
- 14 Serena Nanda, *Cultural Anthropology*. New York : D. Van Nostrand Company, 1980, pp. 40-41.
- 15 Robert Redfield, The Social Organization of Tradition, In *The Little Community & Peasant Society and Culture*, Chicago : The University of Chicago Press, 1969, p. 41.
- 16 F.C. Gamst & E. Norbeck, (edited), Introduction : Cultural Anthropology and Concepts of Culture, In *Ideas of Culture : Sources and Uses*. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1976, p. 4.
- 17 S.C. Oliver, "Individuality, Freedom of Choice, and Cultural Flexibility of the Kamea." *American Anthropologist* 67, 1965, pp. 421-428.
- 18 John Embree, "Thailand, A Loosely Structured Social System." *American Anthropologist*, pp. 181-193, 1950.

- 19 นักวิชาการที่เห็นด้วยกับความคิดของ Embree และได้ใช้กรอบแนวคิดนี้ศึกษาชุมชนบางชนและชุมชนอื่น ๆ คือ Lauriston Sharp ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการศึกษาวิจัยบางชนของมหาวิทยาลัย Cornell นอกจากนั้นก็มี Herbert P. Phillips ผู้ศึกษาวิจัยเรื่องบุคลิกภาพของชาวนาไทยและคนอื่น ๆ ผู้สนใจแนวคิดดังกล่าวควรอ่านหนังสือที่รวบรวมบทความต่าง ๆ เกี่ยวกับกรอบแนวคิดนี้คือ Hans-Dieter Evans, (ed.), *Loosely Structured Social System : Thailand in Comparative Perspective*. New Haven : Yale S.E. Asia Studies Cultural Report 17, 1969. ผู้ไม่เห็นด้วยกับกรอบแนวคิดโครงสร้างหลวม คือ Neils Mulder, Michael Moerman, Jack M. Potter นักวิชาการชาวไทยส่วนมากไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว อ่านบทความของทิทยา สุวรรณขุ "สังคมไทยมีโครงสร้างที่หลวมจริงหรือ? วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 13 (4) 2516, หน้า 464-477.
- 20 Norman Jacobs, *Modernization Without Development : Thailand As An Asian Study*. New York : Praeger 1971.
- 21 Ngampit Satsanguan, *Thai-American Interracial Marriages : A Study of Marital Adjustment of Couples in the United States*, Unpublished thesis, University of Kansas, 1972.
- 22 F.C. Gamst & S. Norbeck (ed.), Introduction : Cultural Anthropology : Concepts of Culture, In. *Ideas of Culture : Sources and Uses*, อ้างแล้วหน้า 4.
- 23 งามพิศ สัตย์สงวน, *การจัดระเบียบทางสังคม*, วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, ปีที่ 25, ฉบับที่ 3, กรกฎาคม 2528, หน้า 361-386.